

УДК 781.7(574)

DOI: 10.31499/2307-4906.2.2020.212064

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-СЛУХОВИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Кулічова Світлана, викладач, Комунальний вищий навчальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка».

ORCID: 0000-0001-5626-5057

E-mail: t.kremeshna@gmail.com

Акульшина Людмила, викладач, Комунальний вищий навчальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка».

ORCID: 0000-0001-5213-1895

E-mail: t.kremeshna@gmail.com

У статті проаналізовано теоретичні передумови створення методики формування вокально-слухових навичок майбутніх учителів музичного мистецтва. Доведено необхідність вокальної підготовки студентів – майбутніх педагогів-музикантів, як важливого компонента їхньої фахової підготовки. Проаналізовано наукові підходи щодо розвитку таких провідних вокально-слухових навичок, як: співацький голос, вокальне дихання, мелодичний слух. Авторами встановлено, що реалізація процесу розвитку вокально-слухових навичок вимагає чіткої побудови стратегії і тактики педагогічної діяльності, яка полягає у створенні методики викладання.

Ключові слова: вокально-слухові навички, методика, вокальна підготовка, вокал, майбутні учителі музичного мистецтва, співацький голос, вокальне дихання, мелодичний слух.

THE FORMATION OF VOCAL AND AUDITORY SKILLS OF THE FUTURE MUSIC TEACHERS

Kulichova Svetlana, Lecturer at the Municipal Higher Education Institution «Taras Shevchenko Uman Humanities and Pedagogical College».

ORCID: 0000-0001-5626-5057

E-mail: t.kremeshna@gmail.com

Akulshina Liudmyla, Lecturer at the Municipal Higher Education Institution «Taras Shevchenko Uman Humanities and Pedagogical College».

ORCID: 0000-0001-5213-1895

E-mail: t.kremeshna@gmail.com

Formation of vocal and auditory skills of future music teachers is an urgent task of the system of music professional education at the present stage. Updating the music education system, new target settings require students to more consciously acquire learning knowledge and skills, among which vocal and auditory are the leading ones. Attempts to scientifically substantiate vocal and pedagogical practice were made during the existence of the old Italian school. However, most works, both domestic and foreign, do not provide a comprehensive scientific substantiation of the theory of singing art. The problem of development and training of future teachers of music in the class of voice production, improvement of their vocal and performing skills, is receiving much attention today in both art and pedagogical activity.

The purpose of the article is to generalize the acquired scientific and practical experience in the field of formation of vocal and auditory skills of students – future teachers of music art.

To achieve the goal, a set of theoretical methods were used, including: analysis and systematization of scientific sources in order to identify the state of development of the problem under study; terminological analysis to determine the nature and content of key research definitions; analysis, generalization, and systematization to determine the potential effectiveness of methodological approaches.

The theoretical background for creating a technique for forming vocal and auditory skills of future music teachers is analyzed in the article. The necessity of vocal training of students – future music teachers as an important component of their professional training is proved. Scientific approaches to the development of such leading vocal and auditory skills as: singing voice, vocal breathing, melodic hearing are analyzed. The authors found out that the implementation of the process of development of vocal and auditory skills requires a clear construction of the strategy and tactics of pedagogical activity to create a teaching methodology.

Thus, according to the analyzed vocal-pedagogical and methodological literature, psychological and pedagogical bases of vocal-auditory skills formation, psychophysiological aspects of the development of vocal voice, the structure of the process of vocal-auditory development of future pedagogues-musicians was formed. As well as the formation of scientific-methodical base of the knowledge motivation to study singing, formation of vocal, technical and auditory performing skills.

Having studied the problem of development of singing voice of students – future musicians-teachers, they concluded that there is a need for a clear strategy and tactics of pedagogical activity aimed at the development of vocal and auditory skills of the latter.

Keywords: *vocal and auditory skills, technique, vocal training, vocals, future teachers of musical art, singing voice, vocal breathing, melodic hearing.*

Формування вокально-слухових навичок майбутніх педагогів-музикантів є актуальним завданням системи музичної професійної освіти. Оновлення системи музичної освіти, нові цільові установки вимагають від студентів більш свідомого засвоєння навчальних знань та навичок, серед яких провідне місце належить вокально-слуховим. Спроби науково обґрунтувати вокально-педагогічну практику були ще за часів існування староїталійської школи, проте більшість робіт як вітчизняних, так і зарубіжних науковців не дають вичерпного наукового обґрунтування теорії мистецтва співу. Проблема розвитку й навчання майбутніх учителів музичного мистецтва в класі постановки голосу, вдосконалення їх вокально-виконавської майстерності користується сьогодні великою увагою як у мистецтвознавстві, так і в педагогічній діяльності.

Фахова підготовка майбутніх педагогів-музикантів є предметом дослідження багатьох науковців. Вони розкривають такі аспекти зазначеної підготовки: історія розвитку музично-педагогічної освіти (Г. Ніколаї, Т. Танько, В. Черкасов), теоретичні концепції професійної підготовки вчителя музичного мистецтва (А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова), упровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку майбутніх педагогів-музикантів (Т. Агейкіна-Старченко, О. Боблієнко, К. Кабріль, М. Михаськова, О. Рибніков), професійна підготовка майбутніх учителів до музично-педагогічної діяльності (А. Болгарський, Т. Жигінас Н. Мозгальова, О. Плохотнюк, Т. Рейзенкінд).

Вокальну діяльність учителя музичного мистецтва й підготовку до неї розглядали за такими напрямками, як: специфіка вокального виконавства та вокальної педагогіки (О. Стахевич, Ю. Юцевич), неперервна професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокальної діяльності (Н. Можайкіна, Т. Пляченко), формування вокально-виконавської майстерності (Г. Стасько, О. Шуляр), вокально-

методична підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва (Л. Василенко, Л. Гавриленко, Л. Каменецька, О. Матвєєва, О. Прядко), формування вокально-звукової культури та розвитку вокального слуху майбутнього вчителя музики (О. Маруфенко, Т. Ткаченко), інноваційні технології розвитку професійно-особистісних рис студентів під час вокальної діяльності (Л. Лабінцева, Г. Панченко).

Мета статті – узагальнення набутого наукового та практичного досвіду у сфері формування вокально-слухових навичок студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва.

Важливим компонентом професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів є вокальна підготовка, адже спів – це один з основних видів музичної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва в ЗОШ. Так, Л. Василенко зазначає, що вокальна підготовка студентів-музикантів, що навчаються в закладах вищої освіти – це процес, спрямований на максимальний розвиток у них здатності до глибокого розуміння музичних образів та втілення їх у досконалій співацько-виконавській формі, усвідомлення студентами ролі співу в системі життєдіяльності, загальнокультурного і музичного розвитку особистості, а також вироблення в майбутніх учителів умінь застосовувати методи й організаційні форми, адекватні завданням вокального навчання учнів [2, с. 9].

Н. Ройтенко розглядає вокальну підготовку як цілісну складну систему, що є сукупністю різних складових: суб'єктів, об'єктів, структури, методики, етапів розвитку, а також різноманіття існуючих між ними зв'язків [6, с. 101].

На думку А. Філіппова, вокально-педагогічна діяльність учителя музичного мистецтва – це діяльність, пов'язана із розвитком в учнів здібностей до сприймання та виконання вокальної музики і формуванням на цій основі мислення, яке виробляє емоційно-ціннісне, художньо-естетичне ставлення особистості учня до дійсності, що веде особистість до осягнення основних істин цивілізації, пошуку смислу життя та своєї діяльності, самореалізації [8, с. 12]. Т. Дорошенко та А. Радіч вважають, що вокально-педагогічна діяльність – це процес формування музичної культури школярів, як важливої складової духовної культури засобами вокального мистецтва; формування вокальної майстерності, осмисленого і грамотного виконання вокальних творів; розвиток вокальних навичок [4, с. 125].

Незважаючи на необхідність вокальної підготовки майбутніх фахівців-музикантів, констатуємо наявність дещо поверхового дослідження виконавської складової мистецтва співу. І хоча дисципліна, яка в різних навчальних закладах називається «постановкою голосу», «сольним співом», «вокалом», займається не тільки голосоутворенням, але й усім комплексом співочого процесу, практичних рекомендацій до формування художньої складової навчання в проаналізованих джерелах вкрай мало.

Ключовою проблемою, яка постає перед методикою викладання вокалу, є розвиток співацького голосу. Вокальна педагогіка розглядає проблеми теорії і методики постановки голосу в різних аспектах. Аналізуючи традиційні методики постановки голосу, дійшли висновку, що існують розбіжності в поглядах учених на роботу гортані в співі. Неefективними для роботи з вокалістами можна вважати методи, які передбачають фіксоване положення гортані при співі (методики Ю. Штокгаузена, Д. Стенлі), здійснення механічного впливу на рух гортані (методика

М. Адулова).

Провідну роль у вокальному звукоутворенні відіграє дихання. Так, Р. Юссон дійшов висновку, що повітря, яке проходить крізь голосову щілину, має здатність впливати на активність роботи голосових м'язів, підвищувати тонус голосових складок, сприяти поліпшенню їх працездатності й витривалості. Щоб розвивати голос вокаліста, особливу увагу необхідно приділяти формуванню навичок правильного співочого дихання, яке лежить в основі процесу фонації [9].

Традиційні методики постановки голосу не акцентують увагу студентів-вокалістів на дихальних рухах, так позбавляючи усвідомленості процесу голосоутворення. Тож вважаємо, що необхідним є усвідомлення студентами закономірностей вокального дихання, здійснення індивідуального підходу в роботі з розвитку співочого голосу.

Одноголосний спів пов'язаний з мелодійним слухом. І. Гейнрихс вважає, що задля розвитку мелодійного слуху необхідно дотримуватись таких напрямів: 1) вироблення навичок співу в унісон; 2) вироблення відчуття ступеневого співвідношення звуків мажорного ладу; 3) вироблення інтервальних співвідношень ступенів мажорної гами; 4) спів інтервалів із їх заповненням ступенями (спочатку під акомпанемент педагога, а потім без супроводу), «уявний спів» з опорою на звуки інтервалу [3].

Аналізуючи методи розвитку співацького голосу, які пропонує О. Барвінська [1], робимо висновок, що при правильній постановці голосу коефіцієнт корисної дії голосового апарату максимальний, тобто при найменшій витраті м'язової енергії співака, виникає максимальний акустичний ефект і навпаки. Можливість голосового апарату породжувати звуки різної гучності називається динамічним діапазоном голосу. Чим досконаліше співак володіє динамічними можливостями свого голосу, тим вище його виконавська майстерність, тим краще йому вдається досягати бажаного вокально-художнього ефекту. Тому одним з основних завдань на заняттях з постановки голосу є набуття студентом умінь домагатися найкращого акустичного ефекту при мінімальних витратах м'язової енергії [9].

Метою виховання вокального слуху є вироблення в центрах головного мозку уявлень про естетичне, правильне звучання людського голосу, вироблення вміння управляти складною системою органів, що беруть участь у звукоутворенні в процесі співу. Власне вокальний слух є здатністю центрів головного мозку фіксувати на основі вокально-музичного досвіду те чи те звучання, а також виробляти певні слухові компетенції, які впливають на весь звукоутворювальний апарат співака.

Крім слухового досвіду, на розвиток вокального слуху студентів великий вплив мають і, власне, заняття вокалом. У навчальному процесі, паралельно з розвитком певних технічних навичок, йде розвиток вокального слуху, тобто заняття повинні бути пов'язані з умінням студентів контролювати свої м'язові відчуття. Як відомо, найкращими співаками стають люди, які володіють добрими слухом і м'язовою пам'яттю, уміють добре контролювати правильний звук і добре розуміють, які групи м'язів беруть участь у відтворенні цього звуку.

К. Тарасова звертає увагу на п'ять ступенів розвитку мелодійного слуху на основі інтонування. Так, на початковому етапі розвитку, музичне інтонування майже

відсутнє, мелодія швидше «проговорюється». На другому етапі інтонується один-два звуки мелодії, на яких проспівується вся вокальна композиція. На третьому – з'являється здатність до інтонування загального напрямку руху мелодії з чистим проспівуванням окремих звуків і фрагментів. Четвертий етап характеризується здатністю точно інтонувати окремі фрагменти мелодії на фоні правильного відтворення мелодичної лінії. П'ятий етап знаменує перехід до чистого інтонування мелодії з акомпанементом, а шостий – без акомпанементу [7].

О. Лебедева у своїй методиці пропонує проводити підготовчий етап – узагальнення теоретичних знань і їх практичне синтезування під час творчої діяльності: освоєння на фортепіано арсеналу основних гармонійних засобів, вільне оперування всіма тональностями і фактурними формулами, доведене до автоматизму рефлексорне використання гармонійних моделей, накопичення багажу репродуктивних музично-слухових уявлень, активізація внутрішнього слуху і слухорухових зв'язків, закріплення досвіду творчої діяльності [5, с.18]. Дослідниця наголошує, що тривалість підготовчого етапу й набір практичних вправ необхідно підбирати індивідуально, залежно від підготовленості й музичної обдарованості студента.

Під час вокальної підготовки студентів у вищих закладах педагогічної освіти передбачається створення умов для формування їх співацького голосу і розкриття вокального потенціалу. Узагальнений аналіз сучасної вокально-педагогічної, психологічної, мистецтвознавчої літератури свідчить про те, що формування співацького голосу студента-музиканта, зокрема його вокально-технічних навичок, потребує удосконалення цієї системи, для чого необхідно створити відповідні умови. Ефективне вирішення зазначеної проблеми можливе при дотриманні таких умов, які сприяють формуванню мотивації до виконання професійної діяльності студента-музиканта взагалі й усвідомлення ним значущості вокального мистецтва в його професійній діяльності.

Аналіз науково-методичної літератури з питань розвитку вокально-слухових навичок дозволив сформулювати висновок про те, що методика вокально-слухового розвитку майбутніх педагогів-музикантів повинна враховувати й специфіку їх вокально-педагогічної підготовки: поліфункційність професійної діяльності, поєднання викладацької та виконавської діяльності, необхідність оволодіння навичками усвідомленого координування вокальної діяльності, яка полягає в чіткому усвідомленні основних закономірностей вокально-слухового розвитку, формуванні навичок самодіагностики та самоаналізу розвитку вокального процесу.

Отже, на основі проаналізованої вокально-педагогічної та методичної літератури, психолого-педагогічних основ формування вокально-слухових навичок, психофізіологічних аспектів розвитку вокального голосу з'ясовано структуру вокально-слухового розвитку майбутніх педагогів-музикантів: формування науково-методичної бази знань студентів, формування мотивації до навчання співу, формування вокально-технічних і художньо-виконавських умінь і навичок, формування вокально-слухових умінь і навичок.

Дослідивши проблему розвитку співацького голосу студентів – майбутніх музикантів-педагогів, ми дійшли висновку про необхідність в навчально-виховному процесі чіткої стратегії і тактики педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток

вокально-слухових навичок майбутніх учителів музичного мистецтва.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних з вокальною підготовкою майбутніх учителів музичного мистецтва. Невирішеними залишаються питання, пов'язані з пошуком нових технологій вокального навчання, організаційних форм та методів, використання ефективних засобів педагогічного впливу, спрямованих на вдосконалення вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барвинская Е. М. Вопросы профессиональной голосовой подготовки студентов музыкально-педагогических факультетов. *Искусство в школе*. 2007. Вып. 6. С. 66–68.
2. Василенко Л. М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2003. 20 с.
3. Гейнрихс И. П. Музыкальный слух и его развитие. Москва: Музыка, 1978. 79 с.
4. Дорошенко Т. В., Радіч А. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокальної діяльності. *Молодий вчений*. № 2.1(54.1). 2018. С. 124–127.
5. Лебедева Е. В. Подбор по слуху в концертмейстерском классе. Мурманск: МГПУ, 2004. 66 с.
6. Ройтенко Н. О. Концептуальні засади педагогічного супроводу вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 155. С. 101–104.
7. Тарасова К. В. Онтогенез музыкальных способностей. Москва: Педагогика, 1988. 173 с.
8. Филиппов А. В. Педагогическая система формирования готовности студентов к вокально-педагогической деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Москва, 2005. 23 с.
9. Юссон Р. Певческий голос: исследование основных физиологических и акустических явлений певческого голоса. Москва: Музыка, 1974. 264 с.

REFERENCES

1. Barvinskaya, Ye. (2007). Voprosy professional'noy goslovoy podgotovki studentov muzykal'no-pedagogicheskikh fakul'tetov. *Iskusstvo v shkole – Art at school*, 6, 66–68 [in Russian].
2. Vasylenko, L. M. (2003). Vzaemodiia vokal'noho i metodychnoho komponentiv u protsesi profesiinoy pidhotovky maibutn'ioho vchytelia muzyky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Doroshenko, T. V., Radich, A. V. (2018). Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do vokal'noi diial'nosti. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 2.1(54.1), 124–127 [in Ukrainian].
4. Geinrichs, I. P. (1978). Muzykal'nyi slukh i yego razvitiye. Moscow: Muzyka [in Russian].
5. Lebedeva, Ye. V. (2004). Podbor po slukhu v kontsertmeisterskom klasse. Murmansk: MGPU [in Russian].
6. Roitenko, N. O. (2017). Kontseptual'ni zasady pedahohichnoho suprovodu vokal'noho rozvytku maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky – Proceedings. Series: Pedagogical Sciences*, 155, 101–104 [in Ukrainian].
7. Tarasova, K. V. (1988). Ontogenez muzykal'nykh sposobnostey. Moscow: Pedagogika [in Russian].
8. Filippov, A. V. (2005). Pedagogicheskaya sistema formirovaniya gotovnosti studentov k vokal'no-pedagogicheskoy deyatel'nosti. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
9. Yussion, R. (1974). Pevcheskiy golos: issledovaniye osnovnykh fiziologicheskikh i akusticheskikh yavleniy pevcheskogo golosa. Moscow: Muzyka [in Russian].